

FRANSIZ KAYNAKLARINA GÖRE HACI BEKTAŞ VELİ VE BEKTAŞİLİK

Perihan YALÇIN¹

ÖZET

13. yüzyılda Türkmen inancına ve yaşama biçimine şekil veren mutasavvıf ve düşünür Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik hakkında Fransız Türkolog, tarih bilimci, araştırmacı ve yazarların çalışmalarını, düşüncelerini araştırmak, bunların Fransız kaynaklarında nasıl ele alındıklarını incelemek ve okuyucunun bilgisine sunmak amacıyla, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik hakkında verdikleri bilgiler ve yorumlar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik, Alevilik, Fransız yazılı kaynakları

HACI BEKTAS VELI AND BEKTASHILIK ON FRENCH SOURCES

ABSTRACT

The purpose of this study, is to explore the ideas and the works of Turkologist, history scientiste, researchers and authors about Bektashilik and the mystic philosopher, Hacı Bektashi Veli who lived in 13 Century, and formed the Turkmen beliefs and way of life . The aim of this article is to study how these works and resarches are presented in the French written sources and is to present to the reader's information. Their information and comments about Hacı Bektashi Veli and Bektashilik are determined.

Key Words: Hacı Bektashi Veli, Bektashi, Alevi, French written sources

GİRİŞ

Bu araştırmanın amacı; Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğin Fransızca yazılı kayıtlarda yansımaları, Batılı Türkolog, tarihçi, yazar ve araştırmacıların Hacı Bektaş ve Bektaşiliği ele alış biçimlerini ve araştırmalarındaki gözlem ve sonuçlarını ortaya çıkarmaktır. Bu makale kapsamında Fransız kaynaklarının Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliği nasıl tasvir ettikleri incelenmektedir. Makalede, Hacı Bektaş Veli'nin düşünce sistemi, inancı, tasavvuf anlayışı ve onun evrensel mesajı yabancıların bakış açısıyla ele alınmaktadır.

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi,

Bu çalışmada başvuru referanslar, Türkolog, tarihçi, akademisyen gibi bilim adamlarının Fransızca araştırma eserlerinden, makalelerinden ve kitaplarından oluşmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin Düşünce Sistemi, İnanç, Tasavvuf Anlayışı ve Bektaşilik-Alevilik Üzerine Fransız Bilim Adamlarınca Yapılmış Çalışmalar:

Bu makalede, Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik-Alevilik üzerine çalışmalar yapan Fransız bilim adamı, araştırmacı, akademisyenlerden Irène Mélikoff ve Michel Balivet'nin eserlerine yer verilecek, bu alanda diğer araştırmacılardan bir kısmının çalışmalarından da kısaca bahsedilecektir.

Prof. Dr. Irène Mélikoff'un çalışmaları:

Hacı Bektaş ve Bektaşilik üzerine yazılmış Fransız kaynaklarından en önde gelen isim, Türkoloji alanında ve Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik konularında yapmış olduğu çalışmaları ile dikkat çeken, aslen Türk asıllı olan ve geçtiğimiz yıl aramızdan ayrılan Prof. Dr. Irène Mélikoff (1917-2009) Alevi ve Bektaşî gelenekleri çalışmaları alanında en önemli bilim insanlarından birisidir. Annesi Rus, babası Türk asıllı olan Mélikoff'un ailesi, 1917 Rus devriminden önce Avrupa'ya kaçarak Fransa'da yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Aile içinde Türkçe ve Rusça konuşulduğu için, daha küçük yaşlarda iki dili öğrenmiştir. Paris'teki ortaöğrenimi sırasında da Yunanca ve Latince eğitimi almıştır. Sorbonne Üniversitesindeki Türkoloji eğitimi boyunca büyük Türkolog Jean Deny'nin ve ünlü şarkiyatçı ve Anadolu Selçuklu tarihi uzmanı Claude Cahen'in öğrencisi olmuştur. Şark Dilleri Okulunda (Ecole des Langues Orientales) Türkçe derslerine devam etmiş ve Farsça öğrenmiştir.

Yayınlarnın büyük çoğunluğu Alevilik ve Bektaşilik üzerine olan Mélikoff, *Ebumüslimname* üzerindeki çalışmaları ile Türkiye'deki Alevi-Bektaşî toplumunu üzerine çekmiştir. Özellikle 1970'li yıllardan sonra bu alandaki çalışmaları, önemli konulara değinen makaleleri dikkat çekmiştir. Çalışmalarını yaparken araştırmalarda bulunmak ve Alevi-Bektaşî topluluklarıyla iletişim kurmak üzere sık sık Türkiye'ye gelmiş ve bizzat gözlemlerde bulunmuştur.

Danışmendnâme üzerine yaptığı doktora çalışmasından sonra, Strasbourg Üniversitesi Türkoloji Enstitüsüne (Institut d'Etudes Turques) başkan olarak atanmıştır ve Türk dili, kültürü, tarihi ve edebiyatı ile ilgili lisans, yüksek lisans, doktora dersleri ve seminerler vererek pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Bunların içinde en önemli isimlerden biri, özellikle Orta Çağ Türkiye'sinde Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki kültürel ilişkiler ve alışverişler, dinî ve kültürel yaşam konusunda çalışmalar yapan, hâlen Fransa'da Aix-en-Provence Üniversitesinde (Marsilya) görev yapan değerli akademisyen Michel Balivet'tir.

Irène Mélikoff'un doktora tezi olan *Danışmendnâme* çalışması "*La Geste de Melik Danışmend: Etude Critique du Danışmendnâme (Paris, 1960)*" adıyla yayımlanmıştır. 1962 yılında, onu Alevilik Bektaşilik alanına yönelten kitabı "*Abu Muslim: Le Port-hache du Khorassan (Paris, 1962)*" basılmıştır.

1970'ten sonra genel olarak Alevilik-Bektaşilik üzerine çalışmalar yapmıştır: “*De l’Epopé au Mythe: Itinéraire Turcologique (Les Editions Isis, İstanbul 1995) (Destandan Efsaneye: Türkoloji Yolunda) “Au Banquet des Quarante: Exploration au Cœur du Bektachisim et Alevisme (İstanbul 2001, Les Editions Isis) (Kırklar Meclisinde: Bektaşilik ve Aleviliğin Kalbine Giden Arayış)*

Mélikoff’un 1998’de yayınladığı “*Hadji Bektach: Un Mythe et ses Avatars: Génèse et Evolution du Soufisme Populaire en Turquie (Brill, Leiden 1998) (Hacı Bektaş: Bir Mit ve Tecellileri: Türkiyede Halk Tasavvufunun Doğuşu Ve Gelişimi)* adlı kitabında, Alevilik-Bektaşilik hakkındaki araştırmalarında ele aldığı konuları irdelemiştir. Mélikoff, bu kitapta Bektaşiliğin ve Aleviliğin inanış ve ritüellerinin kökenlerini açıklamaya çalışmış ve kendince yorumlar ve tespitler yapmıştır. Anadolu’daki halkı, İslamiyet kökenlerini Orta Asya ve Şamanizm çerçevesinde ele almıştır. Mélikoff, Türkçe bildiği için tasavvufun derinliklerine inebilmiştir. Özellikle güçlü etkisinde kaldığı Mehmet Fuat Köprülü’nün İslam öncesi Türk Şamanizmi ile yakından ilişkilendirdiği “Heteredoks Türk İslamı”nın kökeni ve yapısına dair yaklaşımını takip ettiği söylenebilir.

Mélikoff, İslam öncesi Türk Şamanı’nı yeni ruhların dünyasına seyahat eden, belli hayvanların şekillerini alan, tedavi edici izlerini, Alevi dede ve Bektaşî baba kurumlarında sürer. Mélikoff’a göre Alevi ibadet ritüellerinde önemli olan ayin-i cem, içerdiği nefes, sema, alkol kullanım âdetleri, başı açık kadınların katılımı gibi konularda eski Şaman geleneğinin bir devamı olabilir. Yani Mélikoff Alevi inancında Şamanizm kalıntılarını tespit eder. Alevi Tanrı kavramı, onda Şaman Türklerin Gök Tanrı’sını çağrıştırır. M. Dressler (2009/52:16) “*Irène Mélikoff’s Legacy: Some Remarks on Methodology (Irène Mélikoff’un Mirası: Metodolojiye Dair Bazı Düşünceler)*” adlı makalesinde bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Ayrıca Alevi manzume ve geleneğinin önde gelen bir figürü olan turna kuşu ile cisimleşmiş Ali imgesi, İslam öncesi Türklerin doğal güçlere olan inançlarını hatırlatmaktadır. Bu yüzden, Mélikoff’a göre Alevilerin Ali’yi yüceltmeleri İslam öncesi Türk evren biliminin Şii terminolojiyle kaynaşması olarak addedilebilir. Mélikoff, Hacı Bektaş’ın Velâyetname’sinde de Şamanist öğeleri ayırmsar. Evliya, eski Türk şamanlar gibi, devlerle çarpışmış, ruhlar diyarını ziyaret edip ruhlarla buluşmuştur. Kısacası, Mélikoff, Alevî ve Bektaşî geleneklerini Türk-Altay Şamanist unsurların açıkça baskın olduğu İslamî, Manikean ve Hristiyan öğeleri içeren girift bir senkretizm olarak kavramsallaştırmıştır.” (Dressler, M., 2009:16). Mélikoff ise çalışmalarında Alevilik ve Bektaşilikteki bu tip unsurları “İslamlaşmış Şamanizm” olarak somutlaştırarak yola çıkar. Dressler şöyle açıklamaktadır: “Benim bu konuya ilişkin ana kaygım Mélikoff’un metodolojisi, kullandığı kuramsal yapı ve tezinin temelinde yatan “Şamanizm”, “senkretizm” ve nihai olarak da “din” kavramlarıyla ilgilidir.” (2009:16). Ona göre, Mélikoff’un kullandığı din kavramı oldukça durağan, özcü temellere dayanan ve gündelik ile akademik söylem arasında yeterince ayırım yapmayan bir din kavramıdır. Ve Mélikoff’un eski Türk Şamanizmi ile Alevî ve Bektaşî geleneği arasında çizdiği tüm paralellikler neredeyse belirgin bir şekilde tanımlanabilen, kurumsallaşmış, gayet homojen bir Türk Şaman dini varsayımına dayanır (Dressler, M. 2009:17). Mélikoff, genellikle, F. Köprülü’nün perspektifinin dışına pek çıkmamış, Anadolu halk İslam anlayışının köklerini,

Orta Asya faktörü ve Şamanizm çerçevesinde aramıştır. Onun son yıllardaki ilgi çekici teorisi bu çerçevede şekillenmiştir. Ona göre, Hz. Ali güneş kültürünün İslamlaşmış biçimidir ve Alevilikte, bu yüzden, eski Türk inançlarında güneşin simgesi olan turna kuşu kutsaldır. Turna, aynı zamanda Hz. Ali'nin simgesidir. (Ocak A. Y., 2005:7)

Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf anlayışı, kendisinden önce ve sonra gelişen yapılarla birçok bakımdan farklılık arz eder. Kimi araştırmacılar Hacı Bektaş'ı bir Sünni mutasavvıf olarak göstermişlerdir. Bir kısmının görüşü ise, Hacı Bektaş'ın on iki imam Şiiliğine dayalı bir din ve tasavvuf anlayışına bağlı olduğudur.

Prof. Dr. Michel Balivet'nin çalışmaları: (Hacı Bektaş Veli ve Evrensel Mesajı)

13. yüzyılda, Anadolu'da Bektaşiden doğarak, geniş bir kitleye özellikle de bir sürü faaliyetleriyle, gayrimüslimlere hitap eden bu hareket, çok yaygın bir kabul gören harekettir. Osmanlılar döneminde gelişen ve güçlenen Bektaşiler, Hristiyan, Yahudi ve diğer gayrimüslimlerle yakın ilişkiler kurarlar. Rahiplerle temas hâlindedirler. Gerçek sufi, hangi dinde olursa olsun her insana saygı gösterir. Hiçbir dini reddetmez. Bu anlayışın öncüsü Anadolu aşk mistiğinin şiirsel ve evrensel açıdan geliştirilmesinde önemli rolü olan Yunus Emre'dir. Hacı Bektaş Veli ile Yunus Emre arasındaki bağıntı da yine bu evrensel bakış açısında toplanmıştır.

Michel Balivet, "*Hadji Bektash et Yunus Emre ou l'Universalisme Turc Médiéval*" ("*Hacı Bektaş ve Yunus Emre ya da Türk Orta Çağı Evrenselleşmesi*") adlı makalesinde, Hacı Bektaş Veli'nin Orta Asya kabile ve şaman gelenekleriyle mistik İslamı, orijinal bir sentezde birleştiren özerk mistik bir akımın temsilcisi olduğunu ve evrensel görüşlerini tüm Osmanlı dönemi boyunca yoğun bir tabakaya başarılı bir şekilde yaydığını belirtir. Hacı Bektaş'ın kendi döneminin tüm büyük sosyal, dini ve mistik hareketleriyle ilişki içerisinde olmasının herkesçe bilindiğini; ancak bunların belirlenmesinin zor, hatta kronolojik olarak düşük bir ihtimal olduğunu açıklar.

13. yüzyılda Horasan'dan geldiğini, 1270-71'e kadar Sulucakarahöyük'te yaşadığını, efsaneye göre, oraya, Orta Asya Şaman geleneklerinde sürekli kullanılan bir başkalaşım bir turna şeklinde geldiğini anlatır; türbansız kadınların tarikat seremonisine katılmalarından, bazı hayvanların kurban edilmelerinden, insanların kuşa dönüşmelerinden ve mezhep üyelerini ifade eden uzun bıyıkların kökeninin Şaman gelenekleri olduğundan bahseder.

M. Balivet, makalesinde şunları aktarmaktadır: Geniş, manevi bir aile olan Alevi-Bektaşî ailesi, hak mezheplere aykırılığındaki esnekliği ile önemli dogmatik sınırlar olmaksızın, tarihi değişimlerin etkileşimleri ölçüsünde, özellikle Hristiyan topluluklar gibi İslam'ın dışındaki unsurları kabul etmeye kendilerini hazırlamışlardır. Ayrıca, mücadeleci dervişlerin katıldığı Anadolu'daki Türk ilerlemesi, sufi topluluklarının Bizans sınırlarındaki uç eyaletlerde (küçük sınır kentlerinde) sistematik bir şekilde yerleştiğini ve ülkenin fethedilmesiyle de bölgeye değer kazandıran ve kendi öğretilerini yerleşik halk arasında olduğu kadar Türk kabileleri

arasında da yayan zaviyelerde yerleştiğini göstermektedir. Velâyetname’de, Hacı Bektaş’a ve ilk müritlerine dair anlatılan olaylar, 14 ve 15. yy.da yapılan yoğun misyonerlik faaliyetlerine işaret etmektedir.

Burada söz konusu olan, İslam standartlarının nispeten dışına taşan hoşgörülü bir tarikatın dini mensuplarını yetiştirmek için, sadece inanmayanları değil aynı zamanda katı Ortodoksluğun reddettiği dış etkilenmelerin entegrasyonunu kabul edenlerle, sıradan Müslümanları da aynı harekette toplayan, birleştiren çok özel bir misyonerlik faaliyetidir. Velâyetname, Bektaş bize, Müslümanları kendi yoluna döndüren “Bektaş” olarak tanıtmaktadır. Bir Germiyan beyi ile grubunu, aynı şekilde yöreyi yakıp yıkan haydutları da kendi grubuna katmıştır. Velâyetname’nin birçok bölümlerinde de belirtildiği gibi, Bektaş ve müritlerinin, Anadolu’ya yerleşmiş olmalarına rağmen İslamlaştırılmamış, Asya merkezli kabilelerin dönüştürülmesinde önemli rol oynadıkları, daha sonraki dönemlerde Bektaşilerin kabile ve göçebe dünyayla birleştirilmesi çabalarında da doğrulanmıştır. Fakat bizi burada özellikle ilgilendiren Hristiyan toplulukların ilk Bektaşilerle iletişime geçmelerini belirten anekdotlardır. Karşılıklı öğretisel alışverişleri ve ilerideki karşılıklı temasları iyi anlamaya olanak sağlayan bu ilk temaslar da Bektaş hareketinin ilk başından beri Hristiyan işlerinde uzmanlaşmış olduğunu gösterdiğini ifade eden Balivet makalesine şöyle devam etmektedir:

Velâyetname, Kapadokya’da bir Yunan köyü olan Sinassos’ta geçen bir bölümünde, Bektaşın oradaki Hristiyanlara yardım yaptığı sırada bir mucize gerçekleştirdiğini anlatıyor:

Efendi, Kayseri’den Ürgüp’e giden yoldan, Sinassos adında Hristiyan bir köye varır. Hristiyanlar çavdar ekmeği pişirmiştir. Onların arasında kafasında bir sepetle bu ekmeği taşıyan bir kadın, Efendiyi görür görmez sepeti indirir: "Oh derviş" der, "Bir parça ekmeği alın. Bizim toprağımızda buğday yetişmez. Bunu bizden çekinerek reddetme." Bu sözü duyan Efendi açıklar: "Bundan böyle burada, çavdar tohumu bollaşsın ve ondan çokça buğday ekini yetişsin. Biraz hamurla bir sürü ekmeği elde edin." der. Bu köyde şimdi bile çavdar ekip buğday biçilir. Biraz hamur bir fırına koyulup iri bir ekmeği olarak geri çıkarılır. Bu nedenle bu köyün Hristiyanları her yıl bağış ve adaklarını yerine getirmek ve şenlikler yapmak için bir araya gelirler ve hacı olmak için efendinin yanına giderler.

Bu anekdot, kazanılan topraklarda dervişler tarafından oluşturulan zaviyelerde sıklıkla çalıştırılan Hristiyan topluluklara, tarikatın bir materyal yardımı adı altında Bektaşının Sinassos’taki bir hatırasını aktarmaktadır. Yunan köyünün aziz dervişe olan derin saygısı, hayranlığını göstermek isteyen anekdotumuzda, Hristiyan köylüler arasında mucize yaratacak din değiştirme anından hiç bahsedilmiyor ve sonuç olarak 1905’e kadar onların dörtte üçü hâlâ Hristiyandı. Buna karşın, onun bir aziz gibi Müslüman kerameti göstermesine saygı duymakta ve mezarı başına hacca gitmektedirler. V. Cuinet’nin aktardıklarına göre, 19. yy.ın sonunda Hacı Bektaş Tekkesi hâlâ Hristiyanlar tarafından ziyaret ediliyordu. “Yerli Hristiyan halkı tarafından Aziz Charalambos ile aynı kişilik olarak görülen Hacı Bektaş Veli’yi her gün mezarı başında anmaya geliyorlar... Bu inanışta türbeye girerken Hristiyan ziyaretçiler Haç

işareti yapıyorlar, Müslümanlar ise namazlarını kılmak için camiye gidiyorlar ve hepsi de iyi karşılanıyorlar.

Balivet, diğer bir anekdotu da yazısında şu şekilde aktarır:

Ekonomik bağlantılar, dini ayinler ve Bektaşî-Hristiyan temasları Velâyetname'nin başka bir bölümünde geçmektedir: Hacı Bektaş'ın Türk olmayan bir ilçedeki gizli bir müridi olan bir keşişin buğdaya ihtiyacı vardır. Zira açlık hüküm sürmektedir. Bu olayı düşünce gücü ile tahmin eden Aziz, müritlerinden birini buğday taşıması için gönderir. Keşiş bunu saygıyla karşılar ve ona Müslüman olduğunu beyan eder. Ayinden sonra müridi gizli bir odaya götürür ve orada derviş gibi giyinerek dualarını yapar. Bektaş'a itaat ettiğini belirttiikten sonra tekrar Hristiyan keşiş kıyafetlerini giyer.

Bu bölüm birçok konuyu açıklığa kavuşturur. Askeri mücadele öncesinde Türk topluluğunun öncülüğündeki Bektaşî tipi dervişler, tasavvuf ehline açıkça ifade edilen ve uygulanan mistik evrenselliğin cebzettiği Hristiyan taraftarlar kazanabilmişlerdir. Diğer taraftan, değişik doktrinleri birleştirici zihniyet, durum elverirse karışık ibadet yerlerinde yan yana gelerek sorunsuz bir şekilde ayinlerin yapılabileceğini açıkça ifade etmiştir. Bu ayinler Hristiyan camiada, yerel dini bırakmaya zorlamayan, daha ziyade yerel geleneğin bir iç zenginleşmesi ve mistik bir tamamlayıcısı olarak ortaya çıkıp, başarılı bir şekilde ifa ediliyordu.

Velâyetnamede, Bektaş ve müritlerinin yaptığı yoğun etkinlik, sürekli vurgulanıyordu: Efendi önce Frengistan adasının bir keşişine sonra Samavna Şeyhi Bedreddin'e ziyarette bulunur. Bu, bir azizin türbesini yapan Hristiyan yapı ustasıdır. Müridi Haydar, Hristiyan bir kızla evlenir. Bir diğeri, Balkanlarda çok hayranlık duyulacak olan Karaca Ahmed'dir. Sarı İsmail, tekkeye dönüştürdüğü Tavas kilisesine yerleşir ve İsa kılığında görünerek, şehrin sakinlerinin dinlerini değiştirir. Aynı benzer bir başkalaşımın Rasul Baba da Alundaş ve Hisarcık Hristiyanlarını kazanır.

Hristiyan-Bektaşî temasları Osmanlı döneminde katlanarak çoğalır ve tarikat üyeleri gayrimüslimlere takılarak onları İslama döndürme faaliyetlerinde bulunurlar. Ama bunu yaparken İslama uygun mistik temasları göz önünde bulundurmuşlardır. Bu eylemler, gayrimüslim kaynaklar tarafından imparatorluğun sonuna doğru belgelenmiştir: Bektaşîler karışık ibadet yerlerini ve ayin çeşitliliğini cesaretlendirirler; Hristiyanları kendi aralarına kabul ederler, keşişlerle düzenli temas kurarlar ve bazen evrensel statü verirler. Tıpkı tarikatta olduğu gibi: "Gerçek Bektaşî, dinine bakmaksızın her insana saygı duyar. Onu sevdiği kardeşi yerine koyar. Hiçbir dini reddetmez, saygı duyar. Gelecek hayata dair hiçbir felsefeye, kutsal kitaba yasak getirmez." Bu geniş perspektif, tarikatın önemli ve çok eski kişilerle, Aziz Georges gibi çok popüler Hristiyan azizler ile şair Yunus Emre gibi meşhur Türk mistikleriyle bağlantı kurmasına olanak vermiştir. Özellikle Yunus Emre için birkaç bir şey söylememiz gerekecek zira o, şiirsel ve mistik etkisiyle sufizmin evrensel girişimlerinin, tüm Anadolu ve Türk dünyasında yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Yazısının son kısmında, Balivet, görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Anadolu'da, 13. yy.dan itibaren görülen göçebe dervişlerin bu evrensel tutumu, elitlerin üzerine olduğu gibi halk üzerine de birleştirici dinî bir eğilim yaratarak yansımış ve Anadolu lu olmayan Müslüman veya Hristiyan gözlemcilerce şaşkınlıkla karşılanan bu durum öyle bir hâl almıştır ki, Selçuklu hükümdarları veya Türk emirleri, aşırı hoşgörülü fikirleri veya bütünlendirici uygulamaları yüzünden, belli belirsiz bir inanç sahibiymiş gibi görünmüşler ve çoğunlukla inançsızlıkla, şüphecilikle hatta dinsizlikle bile suçlanmışlardır.

Balivet, "*Permanences Régionales en Hérésiologie Anatolienne*", (2001:5) (*Anadolu Mezhep Aykırılığında Bölgesel İstikrar*) başlıklı yazısında, Orta Anadolu'nun kalbinde doğup büyüyen, en önemli üç Türk mistik tarikatı statüsünde olan Konya'da Mevlevi, Ankara'da Bayrami ve Kapadokya'da Bektaşî olmak üzere, Ankara, Konya ve Hacı Bektaş üçgeninden söz etmek gerektiğini ifade etmektedir. Bu tarikatların farklı uygulamalarıyla dikkat çektiklerini, örneğin "ney" gibi müzik enstrümanlarını kullandıklarını, semazenlerin dönerek kendinden geçtiklerini de sözlerine eklemektedir.

Diğer Çalışmalar:

MASSICARD, Élise., « *L'Autre Turquie. Le mouvement aléviste et ses territoires* », *Revue européenne des migrations internationales*, vol. 22 - n°3 | 2006, (*Öteki Türkiye, Alevi Hareketi ve Bölgeleri*) Siyaset Bilimi alanında yapılmış doktora tezinden kaynaklanan eserde, Alevilik ve ona tarihsel açıdan ve soy bağı bakımından bağlı olan Bektaşîliğin birbirine yakın iki dinî hareket olduğu anlatılmaktadır. Kitap göçmen Türklerin durumu ve Alevi sorunlarını anlatan 46 sayfalık uzun bir giriş bölümüyle başlamakta, birinci bölüm; Türkiye'deki Aleviler ve kimlik hareketinin oluşumu, ikinci bölüm; Fransa ve Almanya'ya göç etmiş Aleviler, üçüncü bölüm ise Alevilerin yeni jeopolitik yapısı ve genel bir sondur. FAYT, Thierry., « *Les Alévis. Processus identitaire, stratégies et devenir d'une communauté « chiite » en Turquie et dans l'Union Européenne* », Paris, L'Harmattan, 2003, 326 p., ISBN : 2-7475-3642-4. 2003'te Harmattan Yayınevinin çıkardığı jeopolitika doktora öğrencisi Thierry Fayt'ın yapıtının konusu: Avrupa Birliği'ne girme sürecinde olan Türkiye'de Aleviler ve Şii topluluğu, kimlik arayışları, stratejileri, göçmen Alevilerin durumu. Alevi dünyasındaki gelişmeler, global dünyada Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki gerginlikler, Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin katılımı sürecinde Türk-Avrupa müzakereleri gibi konular.

"La Bektachiyya", in A. POPOVIÇ et G. VEİNSTEİN (sous la direction de), "*Les voies d'Allah. Les ordres mystiques dans le monde musulman des origines à aujourd'hui*, Paris, Fayard, 1996, p. 468-474". A. Popovic et G. Veinstein yönetiminde 1996'da Fayard yayınlarından çıkan eserde, Allah'a ulaşmanın yolları, başlangıcından günümüze kadar Müslüman dünyasında mistik tarikatlar konusundadır.

"Bektachisme et nationalisme albanais", in A. Popovic et G. Veinstein (éds.), *Bektachiyya. Etudes sur l'ordre mystique des Bektachis et les groupes relevant de Hadji Bektach*, Istanbul,

Isis, 1995, p. 277-308. “Bektaşizm ve Arnavut Milliyetçiliği” başlıklı yazı Bektaşî tarikatı ve Bektaşî’ye bağlı gruplar konusunda araştırmadır.

CAHEN, Claude : “Baba Ishaq, Baba Ilyas, Hadjdji Bektash et quelques autres, TURCICA, I, 1969, pp.53-64. (Türkçesi A. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı: 18, Ankara 1970’te.) Claude Cahen’in Hacı Bektaş, Baba İshak, Baba İlyas konulu yazısı Turcica Dergisi’nde yayımlanmıştır.

BELDICEANU - STEINHERR, Irene : “Les Bektaşî a la lumiere des recensements Ottomans (XVe - XVIe siècles)” WZKM , 81, 1991, pp. 21-79. Beldiceanu’nun yazısı, XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlılar döneminde Bektaşîleri ele almaktadır.

CLAYER, Nathalie : “La Voix du Bektachisme”: une revue Bektachie Albanaise Publiée aux Etats-Unis (1954- 1955)”, ANATOLIA MODERNA YENİ ANADOLU II, Dervishes et cimetières ottomans, 1991, pp.227-235. Nathalie Clayer’in yazısı “Bektaşîzmin Sesi” başlığını taşımaktadır; 1954-1955’te Amerika Birleşik Devletleri’nde Bektaşî Dergisi’nde, 1991’de Anatolia Moderna’da yayınlanmıştır.

POPOVIC, A (en collaboration avec Odile Daniel), : “Les statuts de la communauté musulmane albanaise (Sunnites et Bektachis) de 1945”, JOURNAL ASIATIQUE, CCLXV, 3-4, 1977, pp.273-306. A. Popoviç, Odile Daniel’le birlikte hazırladığı çalışmada, Bektaşîler ve Sünniler, toplulukların statüleri gibi konulara değinmektedir.

ZARCONE, Thierry : “Nouvelles perspectives dans les recherches sur les Kızılbaş - Alevîs et les Bektachis de la Dobroudja, de Deli Osman et de la Thrace orientale”, IV, : DERVISHES DES BALKANS DISPARITIONS ET RENAISSANCES, İstanbul, 1992, pp. 1-11. Thierry Zarccone, Doğu Trakya’da, Bektaşîler ve Kızılbaş Alevîler konusundaki araştırmalardaki yeni perspektifleri irdelemektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîliğin Fransız kaynaklarında nasıl tasvir edildiği ele alınmıştır. Çeşitli Fransız bilim adamı, yazar, araştırmacı, Türkolog, tarih bilimcilerin bu konudaki düşüncelerine yer verilmiştir. Hacı Bektaş Veli’nin yaşamı, düşünce ve inanç sisteminin oluşumu, dini kökenlerinin nereye dayandığı, dini inançlarının nasıl olduğu, onun tasavvuf anlayışı evrensel bakış açısı, yabancılar gözüyle incelenmiş ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Yukarıdaki sayfalarda geçen bilgilere göre, Hacı Bektaş Veli, Anadolu’da önde gelen evliyalardan kabul edilmiş ve büyük saygı görmüştür. Hacı Bektaş Veli’nin Hz. Muhammed soyundan geldiği birçok kaynakta görülmektedir. Hacı Bektaş Veli, yaşadığı dönemde, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Velâyetname’ye göre Sarı Saltuk, Hacı Bektaş Veli tarafından Rumeli’ye, oranın Müslümanlaştırılmasıyla görevlendirilmiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin en önemli etkisi Türk kültürünün İslamiyet öncesi ve sonrası arasında güçlü bir köprü oluşturmasıdır. Hacı Bektaş Veli düşünce sistemi Türk kültürünün yaşatılmasında ve geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin pek çok kerametinden söz edilmektedir. Bunların arasında onun kuşa dönüşerek uçuşması, bir turna görünümüne bürünebilmesi, Anadolu'ya güvercin şeklinde gelmesi sayılabilir. Velâyetname'de Hacı Bektaş'ın bir Moğol köyünde ölü bir çocuğu yaşama döndürmesi, kuraklığı gidermesi, çavdarı buğdaya çevirmesi gibi kerametler anlatılır.

M. Balivet, Hacı Bektaş'ın müritlerinin, tüm Müslümanları birleştirici mistik bir yaklaşım içeren ve daha geniş ve kutsal bir isim olan "Bektaşî" adının kullanılmasına katkıda bulduklarını ifade etmekte, bunun Türk dünyasında, çok genelleştirilmiş jenerik bir isim altında incelenmesi söz konusu olan, bütünleştirici evrensel bir bakış açısına sahip tarihi tarikattan da öte bir Bektaşî felsefesi olduğunu öne sürmektedir.

Bu makalede, ortaya çıkan sonuç, çok geniş kitleleri etkileyen ve bir çok insanın gönlüne taht kuran Hacı Bektaş Veli'nin derin tasavvuf anlayışı, hoşgörüsü, birleştirici, yapıcı ve uzlaşmacı kimliğiyle XIII. yüzyılda, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaştırılmasında mistik hareketin evrenselleşmesinde önemli rol oynaması ve evrensel tutumu sayesinde halk üzerinde birleştirici dini bir eğilim oluşturması, böylelikle de hayata farklı bir boyuttan , mistik bakışı ile anılmasıdır.

KAYNAKÇA

BALIVET, Michel., (2010) *"Hadji Bektash et Yunus Emre ou l'Universalisme Turc Médiéval"* (*"Hacı Bektaş ve Yunus Emre ya da Türk Orta Çağı Evrenselleşmesi"*)

*(M. Balivet'nin bu yazısı, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi'ne yazdığı makaledir).

BALIVET, Michel., (2001) *"Permanences régionales en hérésiologie anatolienne"*, sous-presses pour le Colloque International *"Syncretismes et hérésies dans l'Orient seldjoukide et ottoman"* (G.Weinstein), Collège de France (Paris).

CUINET, Vital., (1892-94) *"La Turqui d'Asie"*, 4 tomes, Paris:Leroux

DRESSLER, Markus. (2009) *"Irène Mélikoff 's Legacy some remarks on methodology"* (*"Irène Mélikoff 'un mirası :Metodolojiye dair bazı düşünceler"*) Turkish Culture and Hacı Bektash Veli, Research Quarterly, 52, pp.13-20

MÉLİKOFF, Irène., (1960) *"La Geste de Melik Danişmend : Etude Critique du Danişmendnâme"* , Paris.

MELİKOFF, Irène ., (1962) *“Le “Porte-Hache” du Khorassan dans la tradition épique turco-iraniennne”*. Paris:Adrien Maisonneuve.

MELİKOFF, Irène ., (1995) *“De l’Épopé au Mythe : Itinéraire Turcologique”* , Les Editions Isis, İstanbul

MELİKOFF, Irène ., (1998) *“Hadji Bektash: un mythe et ses avatars :génése et évolution du soufisme populaire en Turquie”*, Leiden:Brill,

MELİKOFF, Irène ., (2001) *“Au banquet des quarante.Exploration au coeur du Bektashisme-Alevisme”*. İstanbul.

OCAK, A.Y., (2009) *“Grand Master of Turkology and Alevism ,Bektsashizm Researches :Irène Mélikoff ” (Türkoloji ve Alevilik Bektaşılık araştırmalarının büyük ustası: Irène Mélikoff) Turkish Culture and Hacı Bektash Veli Research Quarterly S2 pp 3 -7*